چاوخشاندنێك بە هەنگاوەكانی كۆمەڵەی گشتی و ئەنجوومەنی ئاسایش لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی*

ن: دیدوخت سادقی حەقیقی**
و: مراد حەكیم

پێشەكی

كۆمەڵگای جیهانی لە زووەوە وەك دیاردەیەكی نائاسایی (abnormal) و نامرۆیی كە بە شێوەیەكی شێلگیر مەترسییە لەسەر دیمۆكراسی و ئازادییە گشتییەكان، سەیری تیرۆریزمی كردووە. ئێستاش هەوڵە تیرۆریستییەكان، دەبنە هۆی قوربانیبوونی مرۆڤان و بەفیڕۆچوونی سەرچاوەكانی ماددیی نەتەوان.

لەبەر ئاكامە مەترسیدار و هەندێجار قەرەبوونەكراوەی ئەم قەیرانە نێونەتەوەییە، كۆمەڵگای جیهانی هەوڵگەلێكی خستووتەگەڕ بۆ لەناوبردن یاخود ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵیدا. لەم ڕوانگەیەشەوە زۆر لە بیرمەند و توێژەران لەم دیاردەیەیان كۆڵیوەتەوە و، هەریەكێكیان بەپێی كەرەستەی هزری و زانستی خۆی ڕێگاچارەی خستووتەڕوو. لەم ڕێڕەوەدا ڕێكخراوە نێونەتەوەییەكانیش هەوڵیانداوە بەگرتنەبەری ڕێوشوێن و خستنەڕووی پرۆگرامگەلێك، تیرۆریزمی نێونەتەوەیی سەركوت بكەن. ئاكامی هەوڵی دامەزراوەكانی ناوبراو، ئیقراركردنی چەند كۆنڤانسیۆنێكی نێونەتەوەیی بووە لەم بوارەدا.

بە زۆربوونی ڕووداوی تیرۆریستی و جۆراوجۆرییان، دەوڵەت و دامەزراوەكانی نێونەتەوەیی هەوڵیانداوە تاكو ئاراستەگەلێك كە هاوشێوەن لەگەڵ شێوازە جیاوازەكانی كردەی تیرۆریستی، بۆ جڵەوكردنیان بگرنەبەر، بەڵام وا دەردەكەوێت سەركەوتنێكی وەها لەم بوارەدا بەدەست نەهاتووە.

لەم ڕێڕەوەدا هەنگاوەكانی ڕێكخراوی نەتەوە یەكگرتووەكان لە خەباتیدا دژی تیرۆریزمی

نێونەتەوەیی، بەتایبەتی ئەنجوومەنی ئاسایش وەك کۆڵەگەیەك کە بەرپرسیارەتی پاراستنی ئاشتی و ئاسایشی جیهانی لە ئەستۆدایەو، کاریگەری بڕیار و هەنگاوەکانی دامەزراوەی ناوبراو لەسەر کۆمەڵگای نێونەتەوەیی شایانی سەرنجدان و قووڵبوونەوەیە؛ بەتایبەتی لە پرۆسەی شەڕ لەگەڵ تیرۆریزمدا، هەندێجار بەرژەوەندیخوازی و کردەی جیاکارییانەی ئەم کۆڵەگەیەمان بینیوە.

نەگەیشتن بە پێناسەیەکی روون و شیاوی پەسەندکردن لەمەڕ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی نەتەنیا هەوڵەکانی کۆمەڵگای جیهانی لە رووبەڕووبوونەوەی تیرۆریزمدا نەزۆك کردووە، بەڵکو بۆنەتە هۆی ئەوەی زۆرێك لە وڵاتان لە رێکنەکەوتن لەسەر چەمکی تیرۆریزم بە خراپی سوود وەرگرن و وەك ئامرازێك بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی خۆیان بەکاریبهێنن. ئەمەش بەتایبەتی دوای رووداوە تیرۆریستییەکانی ١١ سێپتێمبەری ٢٠٠٠ لە ئەمریکا و خراپ سوودوەرگرتنی ئەم وڵاتە لە تەمومژاوییبوونی وشەی تیرۆریزم لە هەوڵەکانیدا بۆ رووبەڕووبوونەوەی تیرۆریزم بەڕوونی دیارە.

لەبەر ئەوەی کۆمەڵگای جیهان لەمرۆدا شایەدی بەربڵاوبوون (فراوانبوون)ی هەوڵە تیرۆریستییەکان و فرەجۆرییەکەی و پەرچەکرداری تاك لایەنیە لەلایەن هەندێ وڵات کە بە بەهانەی سەرکوتکردنی تیرۆریزم دەسپێشخەری بۆ کردەگەلێکی تاکلایەنە دەکەن کە هەڕەشە لە ئاسایشی وڵاتانی دیکە دەکات، گوتەزای تیرۆریزم و رووبەڕووبوونەوە لەگەڵیدا بایەخێکی تایبەتی هەیە.

هەنگاوەکانی رێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە شەڕکردنی لەگەڵ تیرۆریزم

لەدوای تیرۆری ئەلیکساندەری پاشای یۆگۆسلاڤیا لە ٩ نوڤێمبەری ١٩٣٤، ئەنجوومەنی کۆمەڵەی نەتەوەکان لە ١٠ دیسێمبەری ١٩٣٤ بڕیارێکی دا کە پشت ئەستوور بوو بەوەی وڵاتان نابێت رێگەبدەن هەنگاوە تیرۆریستییەکان لە وڵاتەکانیاندا ئەنجام بدرێن و ئەوان دەروەستن بە جڵەوکردنی ئەم هەنگاوانە. بەم شێوەیە بابەتی تیرۆریزم لە کۆمەڵەی نەتەوەکان خرایەڕوو. پاشان لەم بارەوە دوو پلان خرانەڕوو: یەکەم پێشنیارکردنی کۆنڤانسیۆنێکی دژی تیرۆریستی لەژێر ناوی ((رێگەگرتن و سزادانی تیرۆریزم))[1] ، دووەم پێشنیاری دروستکردنی دادگایەکی نێونەتەوەیی سزادان لە کۆنفرانسی نێونەتەوەیی، کە لە ١٦ نوڤێمبەری ١٩٣٧ لە جنێف بەسترا، خرایەڕوو تابڕیاری لەسەر بدرێت بکرێت.[٢]

ئەگەرچی کۆنڤانسیۆنی ناوبراو، هەرگیز دەسەڵاتی جێبەجێکردنی بە خۆیەوە نەدی، بەڵام لەبەرئەوەی هەوڵە تیرۆریستییەکانی بە تاوانی نێونەتەوەیی لە قەڵەم دا، بناغەی تێڕوانینێکی گرنگی سەبارەت بە تیرۆریزم دانا. لە راستیدا پەیماننامەی ناوبراو یەکەمین دیکۆمێنتی هاوکاری نێونەتەوەیی بوو بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزم کە لەبەر روودانی جەنگی دووەمی جیهان و لە ناوچوونی کۆمەڵەی نەتەوەکان نەبووە پەیماننامەیەك تاجێبەجێ بکرێت.[٣]

لە دوای جەنگی دووەمی جیهان، تیرۆریزم لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا باسکرا. لە پەیمانی UN دا بە شێوەیەکی ڕاستەوخۆ ئاماژەیەك بە تیرۆریزم و شێوەی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵیدا نەکراوە. ڕەنگە بتوانین بێدەنگی پەیمان بە دوو هۆ لێکبدەینەوە. یەکەم: لە کاتی بڕیاردان لەسەر پەیمان، کردە تیرۆریستییەکان فرە-ڕەهەند نەبوون و دواتریش، ئاکامە خراپەکانی نەبوونە جێگەی بایەخدانی کۆمەڵگای جیهانی، دووەم: لە زۆر حاڵەتدا گروپگەلێك پەنایان دەبردە بەر توندوتیژی کە خوازیاری ڕزگاربوون بوون لە داگیرکەر، ڕەنگە هەنگاوەکانیان جۆرە شەرعیەتێکی نێونەتەوەییان هەبووبێت.

بەتێپەڕینی کات و فراوانبوونی کردە تیرۆریستییەکان، بابەتی تیرۆریزم لە چەند ڕوویەکەوە لە ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکاندا خرایەڕوو. یەکێك لەم لایەنانە، بایەخدان بوو بە مافی مرۆڤ. مادەکانی ٥٥ و٥٦ ی پەیمانی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕێزگرتن و ڕەچاوکردنی مافی مرۆڤ ڕووندەکەنەوە. ئەمڕۆ وڵاتان لەو بارەوە کە هەوڵە تیرۆریستییەکان پێشێلی مافی مرۆڤ دەکەن کوك و تەبان. بۆیە لە کۆمیتەی کۆمەڵایەتی و مافەکانی مرۆڤ لەبارەی تیرۆریزم باس و توێژینەوە ئەنجامدران کە ئەنجامەکەیان گەیشتن بوو بە بڕیارگەلێك لەبارەی تیرۆریزم و پارێزگاری کردن لە مافەکانی مرۆڤ.[٤]

لەلایەکی دیکەوە، لەبەر پێویستی پاراستنی ئاشتی و ئاسایشی نێونەتەوەیی کە یەکێکە لە ئامانجە بنچینەییەکانی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان[٥] و پەیبردن بەوەی تیرۆریزم هەڕەشە لە ئاشتی جیهانی دەکات، ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ئەرکە جیاوازەکانیدا پەرژاوەتە سەر ئەم بابەتە و ڕێوشونگەلێکی گرتوونەتە بەر.

باسکردنی مەسەلەی تیرۆریزمی نێونەتەوەیی لە کۆمەڵەی گشتیدا

دوابەدوای زۆربوونی کردە تیرۆریستییەکان و بابەتی ڕوودانی چەند ڕووداوێکی لەم جۆرە لە دەیەی ١٩٧٠ کە ڕەنگدانەوەیەکی زۆریان هەبوو[٦]، نوێنەری ئەمریکا لە ڕێکخراوی نەتەوەکان داوای دادگایی و سزادان یاخود بەدەستەوەدانی ئەو کەسانەی کرد کە کردە تیرۆریستییەکان ئەنجامدەدەن، پێشنیاری ناوبراو دەنگی پێویستی بە دەست نەهێنا تا بڕیاری لەسەر بدەن.[٧] دوای ئەوەش کۆرت ڤالدهایم سکرتێری گشتی ئەوکاتی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان لە میانەی پێشنیارێکیدا خوازیاری گرتنەبەری ڕێوشون و میکانیزمگەلێك بوو بە مەبەستی ڕێگەگرتن لە تیرۆریزم و هەروەها بایەخی بە هەندێك هۆکار داو لێی کۆڵینەوە کە ڕووداوی تیرۆریستییان لێ دەکەوێتەوە. کۆمەڵەی گشتیش لە دانیشتنی بیست و حەوتەمی خۆیدا[٨] بە ئیقرارکردنی بڕیارێك[٩] خوازیاری پێکهێنانی کۆمیتەیەکی تایبەتی بوو کە لەدوای لێکۆڵینەوەی بیروڕا و تێبینی دەوڵەتان، ڕاپۆرتەکانی خۆی لە دانیشتنی بیست و هەشتەم تەسلیم بکات.[١٠]

کۆمیتەی ناوبراو لەدوای دامەزرانی لە سێ بواردا: پێناسەی تیرۆریزم، لێکۆڵینەوەی هۆکار و پاڵنەرەکانی، گرتنەبەری ڕێوشونگەلێك بۆ ڕێگەگرتن لێی، چالاك بوو.[١١]

پێناسەی تیرۆریزم

بەدرێژایی دانوستانەکانی کۆمیتەی تایبەتی، پێناسەی تیرۆریزم یەکێك بوو لە جەنجاڵترین و پڕ مشتومڕترین حاڵەتەکان و ناوەندی قورسایی جیاوازی بیروڕای وڵاتانیی جیهانی سێیەم لەگەڵ بلۆکی رۆژئاوا.

هەڵوێستی وڵاتانی جیهانی سێیەم و نادەروەستەکان: وڵاتانی جیهانی سێیەم ویڕای دووپاتکردنەوەیان لەسەر ئەولەویەتی پێناسەکردنی تیرۆریزمی نێونەتەوەیی، جەختیان دەکردەوە کە سەرەتا دەبێت کۆمەڵگای نێونەتەوەیی بگات بە تێگەیشتنێکی دیار لەم زاراوەیەو دواتر بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵیدا، رێوشونگەلێك بگرێتەبەر. ئەوان لەسەر ئەم بنچینەیە، خوازیاری بەستنی کۆنفرانسێکی نێونەتەوەیی بوون، بۆ پێناسە و راڤەی زاراوەی تیرۆریزم و جیاوازییەکەی لەگەڵ بزاڤە رزگاریخوازەکان بەپێی بڕیاری ٣٠٣٤ کۆمەڵەی گشتی، کە بەرگری دەکرد لە شەرعیەتی خەباتی شۆڕشی ئازادیخوازی نەتەوەکان.

بڕیاری ناوبراو، سەرچاوەی جیاوازی بیروڕا بوو لەنێوان نوێنەرانی رۆژهەڵات و رۆژئاوا. زۆرترین ترسی وڵاتانی تازە گەشەسەندوو، سنوورداربوونی چالاکی بزاڤە رزگاریخوازەکان بوو. بە بڕوای ئەم وڵاتانە هەر جۆرە هەوڵێك بۆ پێناسەی تیرۆریزم نابێت درزو کەلێنێك بۆ چالاکی گروپە رزگاریخوازەکان دروست بکات. بۆیە ئەم وڵاتانە لە دانیشتنی بیست و شەشەم رایانگەیاند کە پێکهێنانی کۆنفرانسێکی جیهانی، یارمەتی کۆتاییهێنان دەدات بەو جیاوازی بیروڕایەی هەیە لەسەر دەستنیشانکردنی کارە تیرۆریستییەکان و تێکەڵکردنی بە ئەنقەستی تیرۆریزم لەگەڵ خەباتە رزگاریخوازەکان[١٢].

گرفتەکە لە نەبوونی پێناسەیەکی ناسراو و وردی شۆڕشەکانی ئازادیخواز و تیرۆریزم سەریهەڵدابوو. ژمارەیەك وڵاتانی جیهانی سێیەم پەنابردنی ئەم شۆڕشانە بۆ توندوتیژی لە گوتەی رێوشونە شەرعییەکانی بەرگری لە خۆ کردندا دەبنبی لە بەرامبەر داگیرکەر، بەڵام بیروڕای ژمارەیەکی دیکەیان لەسەر بنچینەی رەچاوکردنی مافەکانی مرۆڤ بوو لە خەباتکردندا بۆ بەدەستهێنانی سەربەخۆیی. واتە کوشتنی بەبێ جیاوازی تاکەکانی (عەسکەری و ناعەسکەری) لە تەك خەباتە رزگاریخوازەکاندا دەخستە نێو چوارچێوەی تیرۆریزم.

خواستی وڵاتانی جیهانی سێیەم لەو بڕیارەدا[١٣] دەردەکەوێت کە لە ١٩٩١ لە کۆمەڵەی گشتیدا دەنگی بۆ درا. لەم بڕیارەدا جەخت کرابوو لەسەر پرەنسیپی نکۆلی لێنەکراوی مافی دیاریکردنی چارەنووسی ئەو خەڵکەی لەژێر چەپۆکی داگیرکەر و شەرعیەتی بزاڤە رزگاریخوازەکان بوو.

لەدوای دانیشتنی چل و شەشەم لەبەر زۆربوونی کردە توندوتیژەکان لە وڵاتە تازە گەشەسەندووەکان، هەڵوێستی ئەو وڵاتانەی بەرگریان لە بەستنی کۆنفرانسێکی نێونەتەوەیی دەکرد بۆ پێناسەکردنی تیرۆریزم لاواز و لە هەڵوێستی رۆژئاوا نزیك ببۆوە.[١٤] هەروەها جەخت کردن لەسەر جیاوازی نێوان کردە تیرۆریستییەکان و خەباتە رزگاریخوازەکانیش کەمبۆوە. ئەم بابەتە لە

بەیاننامەیەکـدا لـەژێر نـاوی "هـەنگاونان بـۆ نەهێشتنی تیرۆریزمـی نێونەتـەوەیی"[١٥] کـە کۆمەڵەی گشتی دەنگی لەسەردا، رەنگی دایەوە. لە بەیاننامەی ناوبراودا ئاماژەیەك نـەکرا بـە جیـاوازی نێوان تیرۆریزم و خەباتە رزگاریخوازەکان، تیرۆریزم بـە هەموو شێوەیەك و پاڵنەرێك مـەحکوم کرابـوو، لـە تـەك ناسـاندنی هـەموو شـێواز و رەفتـارە تیرۆریستییەکان وەك کردەی تاوانکارانە و بێ پاسـاو لـە بەشـی راپەڕاندنـدا، داوا لـە وڵاتـان کرابـوو بـە شـێوەیەکی هەماهـەنگ بـۆ چارەسـەری کێـشەی تیرۆریزم هاوکاری بکەن.

هەڵوێـستی وڵاتـە رۆژئاواییـەکان: ئـەم وڵاتانـە پێناسەکردنی تیرۆریزمیان نـە بـە ئیجـابی و نـە بـە کردەیی لە قەڵەم دەدا. لە روانگەی ئەوانەوە کێشەی تیرۆریزمی نێونەتەوەیی هێندە دژوار بوو، گرتنەبەری رێوشـونگەلێك بـۆ رووبەڕووبونـەوە لەگەڵیـدا لـە پێناسـەکردنی ئـەم زاراوەیـە لـە پێـشترە و، کاریگـەرترین و باشـترین رێگـای رووبەڕووبونـەوە لەگـەڵ تیرۆریـزم مامەڵەیـەکی حاڵەتیانـە، واتـە رووبەڕووبوونەوەیە لەگەڵ بارە جیاوازەکانی تیرۆریـزم و ئیقرارکردنـی چـەند کۆنڤانـسیۆنێك بـۆ رووبەڕووبوونەوە ی.

دەوڵەتـە رۆژئاواییـەکانی ئەنـدامی هەمیـشەیی ئەنجوومـەنی ئاسـایش بـەرگرییان لـە گـشتاندنی چەمکی تیرۆریزم دەکرد بەبێ ئاماژەدان بە هۆکـار و پاڵنـەرەکانی ئەنجامـدانی. بەتـەواوی دەشـێ لـەوە تێبگەین، چونکە بەم شێوەیە رێرەوێکـی گونجـاو بـۆ پێکەوە بەستنی پرسـی تیرۆریـزم لەگـەڵ هەڕەشـەی ئاشـتی دەرەخـسێت و ئەنجومـەنی ئاسـایش ئـەو ئیمکانـەی دەبێـت، بـە شـێوەیەکی سـەلیقەیی بـە پشتبەستن بە بەشی حەوتـەمی پـەیمانی UN لەگـەڵ قەیرانە نێونەتەوەییەکاندا رووبەڕوو ببێتەوە.[١٦]

لێکۆڵینەوە لە هۆکار و فاکتەرەکانی تیرۆریزمی نێونەتەوەیی

لـەبارەی ئـەو هۆکـار و فاکتەرانـەی کـە دەبنـە زەمینـــە خۆشـــکەری ســـەرهەڵدانی کـــردە تیرۆریستییەکان، دیسان جیـاوازی بـیرورا لـە نێـوان رۆژهەڵات و رۆژئاوادا دەبینرێت.

هەڵوێستی وڵاتانی جیهانی سێیەم: ئـەم وڵاتانـە بەگشتی لـەو بـاوەڕەدا بـوون کـە لێکۆڵینـەوە لـەو هۆکارانەی دەبنـە هـۆی کـردە تیرۆریـستییەکان لـە پێـــشترن لەگرتنەبـــەری رێوشـــونگەلێك بـــۆ رووبەڕووبونـەوە لەگەڵیـدا و تـا ئـەو کاتـەی کـە هۆکارەکـە دیارنەکـەوێت، رێوشـون و میکانیزمـە پێشبینیکراوەکان بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ کێـشەی تیرۆریـزم کاریگـەر نابێـت.[١٧] کەواتـە دۆزینـەوەی رەگوڕیشە و لێکۆڵینـەوە لـە هۆکـار و پاڵنـەرەکانی تیرۆریزم پێشمەرجی هەڵبژاردنی رێوشـون و ئـامرازە گونجاوەکانە بۆ نەهێشتن و لەناوبردنی.

ئـــەم وڵاتانـــە، باڵادەســـتی کۆلۆنیـــالیزم و داگیرکردنیی وڵاتان لەلایـەن دەسـەڵاتە گـەورەکان و هـەروەها چەوسـاندنەوەیان بـە هۆکـاری گرنگـی پەنابردنە بـەر تیرۆریـزم لەقەڵـەم دەدەن و خوازیـاری گرتنەبەری چـەند هـەنگاوێك بـوون لـە چوارچێوەی بەشی حەوتەمی پەیماندا لە بەرامبەر ئەو دەوڵەتانەی پێـشێلکاری بنەماگـەلی مافـەکانی نێونەتـەوەیی بوون.[١٨]

هەڵوێستی وڵاتە رۆژئاواییەکان: دەوڵەتە رۆژئاواییەکان لێکۆڵینەوەی هۆکار و پاڵنەرەکانیان لە باسی کردە تیرۆریستییەکاندا بە نالۆجیکی لەقەڵەم دەدا و بە گشتی خوازیاری بەرنگاربوونەوەی جیدی بوون لەگەڵ تیرۆریزم بەهەر شێوەیەك، لەهەر شوێنێك و لەلایەن هەر گروپێکەوە بێت. بە بڕوای ئەوان هەلومەرجی سیاسی، ئابووری و کۆمەلایەتی لە توانایدا نییە پاساو بۆ ئەنجامدانی کردەی تیرۆریستی بهێنێتەوە و هیچ گروپ یاخود دەوڵەتێك نابێت بە پاڵنەری بەرگریکردن لە خۆی پەنا بۆ توندوتیژی بەرێت و شۆرشە رزگاریخوازە نەتەوەییەکان دەبێت سوود لە ئامرازی گونجاوتر بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانیان وەرگرن.

گرتنەبەری رێوشونگەلێك بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی

بوونی جیاوازی بیروڕا بەدرێژایی دانوستانەکانی کۆمیتەی لێکۆڵینەوەی تیرۆریزم رێگربووە لە گەیشتن بە ئەنجامێکی بنەبڕ و ئیقرارکردنی کۆنڤانسیۆنێکی نێونەتەوەیی گشتی و سەرتاپاگیر بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێودەوڵەتی. بەرهەمی هەوڵەکانی کۆمیتەی ناوبراو لە شێوەی چەند بڕیارێك دەرکەوت کە تیایاندا رێگا کردەییەکانی نەهێشتنی تیرۆریزم خرابوونەڕوو دەرکەوت. کۆمیتە بە تێگەیشتنێکی گشتی لەمەڕ تیرۆریزم بەسندەی کرد و رایگەیاند کە کردە تیرۆریستییەکان ئاکامی ناخوازراویان دەبێت لەسەر پەیوەندییەکانی کۆمەلایەتی و ئابووریی نێوان دەوڵەتان و دەیانخاتە مەترسییەوە.[19] بۆیە لەم حاڵەتەدا خوازیاری بەدیهێنانی دەروەستەییەکی نێونەتەوەیی بوو، کە جێ پەسەندی دەوڵەتەکان بێت و هەروەها رێگر بێت لە بەردەم رێکخستن، هاندان یاخود بەشداری و یارمەتیدانی هەنگاوە تیرۆریستییەکان لە هەموو وڵاتان و بێدەنگی لە بەرامبەر کردە توندوتیژەکان.[20]

لە لێکۆڵینەوەی هەوڵەکانی کۆمیتەی ناوبراودا، دەتوانین تێبگەین کە مەبەست لە تیرۆریزم و کردە تیرۆریستییەکان بۆ کۆمیتەکەش بەتەواوی روون و دیار نییە. سەبارەت بە کردەکانی راپەڕینە رزگاریخوازەکانیش کۆمیتەی گشتی پشتی بەو بنەمایە بەست کە هیچ بەڵگە و هۆکارێك ناتوانێت پاساو بهێنێتەوە بۆ ئەنجامدانی ئەو هەوڵانەی نابودی گیان و ماڵی خەڵکی بێ گوناهییان بەدواوە بێت. بەکاربردنی زۆر[هێز] لە دژی تاکەکەسە بێ گوناهەکان، بۆ گەیشتن بە ئازادی و دادپەروەری، شتێکە پاساوی بۆ ناهێنرێتەوە.[21]

لەبارەی هۆکار و پاڵنەرەکانی تیرۆریزم، هەوڵەکانی کۆمیتەی ناوبراو ئەو ئەنجامەیان هەبوو کە تیرۆریزم سەرچاوەیەکی سیاسی، ئابووری و کۆمەلایەتی هەیە. سەبارەت بە هۆکاری سیاسی، ئاماژە بە کولۆنیالیزم، رەگەزپەرەستی و دەستدرێژی کرا، باڵادەستیی هێزە دەرەکیەکان لەسەر وڵاتان بە یەکێك لەو هۆکارانەدانرا کە رێگەخۆشکەری تیرۆریزمە. لە رەهەندی ئابووری و کۆمەلایەتیدا بوونی سیستەمی ئابووری نادادپەروەرانە و نایەکسان و باڵادەستی دەرەکی لەسەر سەرچاوە سروشتییەکانی وڵاتان بە هۆکارە کاریگەرەکانی لە گەشەی تیرۆریزمی نێونەتەوەیی ناسێنران و لەسەر ئەم بنچینەیە کردە سەرکوتکارەکانی رژێمە

كۆلۆنیالیستەكان بە مەبەستی بێبەشكردنی خەڵك لە مافی دیاریكردنی چارەنووس و سەربەخۆیی و ئازادییە بنچینەییەكان، مەحكوم كران.(٢٢) بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمیش كۆمەڵەی گشتی خوازیاری ئەندامەتی گشت دەوڵەتان بوو لە كونڤانسیۆنە نێونەتەوەییەكان كە لەبارەی لایەنە جیاوازەكانی تیرۆریزم ئیقراركرابوون و جەختی لەسەر جێبەجێكردنی بە پەلەی ئەوان دەكردەوە.(٢٣) هەروەها خوازیاری هاوكاری دەوڵەتان بوو لەگەڵ یەكتر لە رێگەی ئاڵوگۆڕی زانیاری و بەستنی پەیماننامەگەلێك لەبارەی رێگری و خەبات لە دژی تیرۆریزمی نێونەتەوەیی، جڵەوكردن و دادگاییكردن و گەڕاندنەوەی ئەنجامدەرانی ئەم جۆرە كارانە و بەدواداچوونی تیرۆریستە نێونەتەوەییەكان.(٢٤) دواجاریش جەختی لەسەر فراوانبوونی هاوكاریی چەند لایەنەی كۆمەڵگای جیهانی بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ هەڕەشە تیرۆریستییەكان لە ئاستەكانی نەتەوەیی، ناوچەیی و نێونەتەوەییدا كردەوە.(٢٥)

هەڵسەنگاندنی هەنگاوەكانی كۆمەڵەی گشتی

لێكۆڵینەوەی كۆمەڵەی گشتی ئەوە دیاردەخات كە ئەم كۆڵەگەیە، تیرۆریزمی نێونەتەوەیی بە هەڕەشەیەك لەسەر ئاشتی و ئاسایشی نێونەتەوەیی لەقەڵەم دەدات. ئەم حاڵەتە لە بەیاننامەی كۆمەڵەی گشتیدا لەبارەی ((هەنگاوگەلێك بۆ نەهێشتنی تیرۆریزمی نێونەتەوەیی))(٢٦) بە راشكاوی باسكراوە.(٢٧)

كۆمەڵەی گشتی، تیرۆریزمی نێونەتەوەیی لەمیانەی چەند بڕیارێكیدا بە بەڵگەی تاوان ژماردووە(٢٨) و رێوشوێنگەلێكی بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵیدا، راسپاردووە. كۆمەڵەی گشتی، گرتن، دادگاییكردن یاخود گەڕاندنەوەی بكەرەكانی تیرۆریزم لە رێگا كردەییەكانی خەبات لە دژی ئەم كێشەیە لەقەڵەم دەدات. بێگومان كاریگەری رێكارەكانی ناوبراو كە لە بڕیار و كۆنڤانسیۆنەكانی رێكخراوی نەتەوەكاندا هاتوون جێگەی باسكردنن.

مەبەست لە گەڕاندنەوە، بەدەستەوەدانی گومانلێكراوان یاخود تاوانبارانە بەو دەوڵەتەی داواكارە بە مەبەستی دادگاییكردن و سزادانیان. پرەنسیپەی مافەكانی نێو نەتەوەیی هیچ مافێك بۆ گەڕاندنەوە، مەگەر لە چوارچێوەی پەیماننامەی بەستراودا بێت دەنا بە فەرمی ناناسێت.(٢٩) لە سەر ئەم بنچینەیە، مەرجی گەڕاندنەوەی تاوانباران، بەستنی پەیماننامەیەكە لە نێوان دەوڵەتی داواكار و ئەو دەوڵەتەی دەیگەڕێنێتەوە. لە كاتی نەبوونی پەیماننامەدا هیچ ئەركێك بۆ گەڕاندنەوە لەئارادا نییە.(٣٠) ئەم بابەتە بە شێوەیەكی بەرچاو كاریگەری هەیە لەسەر كارایی گەڕاندنەوە وەك رێگایەكی كردەیی بۆ كۆنترۆلی تیرۆریزم.

جگە لەمە چەند تێبینی و سنووردارییەكیش لە پەیماننامەكانی گەڕاندنەوەدا هەن كە لە كارایییەكەیان كەمدەكاتەوە. لەو سنووردارییانەش نەگەڕاندنەوەی تابیعی وڵاتێكە. هیچ وڵاتێك ناچار نییە تابیعێكی خۆی بگەڕێنێتەوە بۆ دەوڵەتێكی بێگانە بە مەبەستی دادگاییكردن. خۆدوورگرتن لە گەڕاندنەوەی تاوانبارە سیاسییەكان هەڵبواردنێكی

دیكەیە لە پەیماننامەكانی گەڕاندنەوەدا، لەبەر ئەوەی پێناسەیەكی دیار و روون بۆ تاوانی سیاسی نییە، **ئاشكرایە دەوڵەتانیش سەبارەت بەوە هەڵسەنگاندنێك و دیدگایەكی[وەكیەكیان] نییە** چ بگابەوەی تاوانباری تیرۆریستی وەك تاوانباری سیاسی سەیری بكەن و خۆ دووربگرن لە گەڕاندنەوەی. یەكێكی دیكە لە بەربەستەكان پێویستی بوونی دەكۆمێنتی باوەڕپێكراوی تاوانباریی تاوانبارەكەیە و، چەند زەمانەتێكش هەن لەم بارەوە كە ئەو تاوانبارە تەنیا لەبەر ئەو تاوانە یان تاوانانە دادگایی دەكرێت كە لە داواكاری گەڕاندنەوەدا ناویان هاتووە.(٣١)

ناچاركردنی دەوڵەت بۆ بەدواداچوون و سزاش دان دەشێ یەكێك بێت لە میكانیزمەكانی كۆنترۆڵی نێونەتەوەیی، بەڵام بەگشتی ناچاركردنی ناوبراو مەرجدارە بە وەدەستهێنانی سەلاحیاتەكانی قەزایی. واتە وڵات دەتوانێت خۆی بەباش (چاك) بۆ بەدواداچوون یان سزادان لەقەڵەم نەدات و لەم بارەوە هیچ جۆرە هەنگاوێك نەنێت. ئاشكرایە لەو سالانەی دواییدا چەند هەوڵێك دراون بۆ نەهێشتنی كەموكوڕییەكانی نابراو لە كۆنڤانسیۆنەكانی رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی كە باسێكی جیاوازی دەوێت.

بەهەرحاڵ ئەگەرچی ئەو رێوشونانەی كۆمەڵەی گشتی گرتونیەتەبەر رەهەندێكی راسپاردنیان هەیە و دەوڵەتان ناچار ناكەن تا جێبەجێیان كەن، بەڵام ئەو هەوڵانەی دراون لەلایەن ئەم كۆڵەگەیە شتێك نین هیچ بایەخێكیان نەبێت.

بنەمای یاسایی سەلاحیەتی ئەنجوومەنی ئاسایش بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی

هاوكات لەگەڵ هەنگاوەكانی كۆمەڵەی گشتی، ئەنجوومەنی ئاسایشیش پەرژاوەتە سەر گوتەی تیرۆریزم. سەرچاوەی بایەخپێدانی ئەم كۆڵەگەیەی رێكخراوی نەتەوەكان، دەبێت لەسەر بنچینەی ئەركگەلێك بێت كە پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان رایسپاردووە، بەدوایدا بگەڕێین. بەپێی ئەو پەیمانە، بەرپرسیاریەتی یەكەمی پاراستنی ئاشتی و ئاسایش بە ئەنجوومەنی ئاسایش سپێردراوە(٣٢) كە لەم بارەوە سەلاحیەتی تەواوی هەیە. ئەنجومەنی ئاسایش بۆ جێبەجێكردنی ئەركەكانی بەپێی بەشی شەشەم و حەوتەمی پەیمانەكە ئامرازگەلێكی لەبەر دەستە(٣٣)

هەركاتێك ئەنجوومەنی ئاسایش دیار بكات كە بەردەوامی ناكۆكییەك لەوانەیە ئاشتی و ئاسایشی نێونەتەوەیی بخاتە مەترسییەوە، ئەوا بەپێی بەشی شەشەمی پەیمان رێوشونگەلێك بۆ پاراستنی ئاشتی رادەسپێرێت.(٣٤) بەڵام ئەگەر بوونی هەڕەشە بۆ ئاشتی و ئاسایشی نێو نەتەوەیی بە [شێوەیەكی] كردەكی بێت یان پێشیلی ئاشتی بكات و ببێتە دەستدرێژی، ئەوا ئەنجومەنی ئاسایش بەپێی بەشی حەوتەمی پەیمان بڕیارگەلێكی دەسەپێنێ.(٣٥)

لەبەرئەوەی لە پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكاندا پێناسەیەكی دیاریكراو نییە بۆ ((ئەگەری كەوتنە مەترسی ئاشتی)) ، ((بوونی هەڕەشە لەسەر ئاشتی)) یاخود ((پێشێلكردنی ئاشتی)) و، بە سەرنجدان لەوەی ئەندامانی هەمیشەیی ئەنجوومەنی ئاسایش، تاكە ژێدەری دەستنیشانكردنی ئەوەن،

هەمیشە دەستی ئەنجوومەنی ئاسایش كراوە بووە لە راڤەكردنی حاڵەتەكانی سەرەوە و دیاریكردنی چەمكی ئاشتی و ئاسایش و دواجاریش لە هەڵوێست وەرگرتن سەبارەت بە قەیرانەكانی نێونەتەوەیی.

لێكۆڵینەوەی ئەركی ئەنجوومەنی ئاسایش لەم ساڵانەی دواییدا راڤەی بەربلاوی ئەم كوچكە لە چەمكی ئاشتی و ئاسایشی نێونەتەوەیی یاخود هەڕەشەی ئاشتی رووندەكاتەوە. لە ٣١ كانوونی دووەمی ١٩٩٢ ئەنجوومەنی ئاسایش بەیاننامەیەكی دەركرد و تیایدا رایگەیاند كە ((تەنیا نەبوونی شەڕ و پێكدادان لە نێوان دەوڵەتاندا بە مانای ئاشتی نییە، بەڵكو ناسەقامگیری ئابووری، كۆمەڵایەتی، مرۆیی و ژینگەیش بە هەڕەشەیەك لەسەر ئاشتی و ئاسایشی نێو نەتەوەیی لەقەڵەم دەدرێت."[٣٦] بەیاننامەی ناوبراو بووە سەرچاوەی گۆڕان لە چەمكی ئاشتی لە ئەنجوومەنی ئاسایشدا.

بەپێی ئەوەی باسكرا، دەبێت بەدوای هۆی بایەخدانی ئەنجوومەنی ئاسایش بە تیرۆریزمی نێونەتەوەییدا بگەڕێین. لە هەوڵەكانی ئەم دامەزراوەیەدا بۆ پاراستنی ئاشتی، واتە لە میانەی "چەمكی ئاشتی" و "هەڕەشە لە ئاشتی"، ئەنجوومەنی ئاسایش تیرۆریزمی نێونەتەوەیی بە هەڕەشەیەك ناساندووە.

لێكۆڵینەوەلە هەنگاوەكانی ئەنجوومەنی ئاسایش لە رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی

لێكۆڵینەوەلە هەنگاوەكانی ئەنجوومەنی ئاسایش بۆ لەناوبردنی تیرۆریزمی نێونەتەوەیی، ئەو راستیە رووندەكاتەوە كە ئەنجوومەن هەمیشە پەیڕەوی لە میتۆدێكی وەكیەك نەكردووە و هەڵوێستی جیاوازی هەبووە لەگەڵ ئەم كێشە نێونەتەوەییە كە لە تێبینییەكانی سیاسی و بەرژەوەندییەكانی ئەندامانی هەمیشەیی سەرچاوەی گرتووە.

گرتنەبەری رێوشوێنگەلێك لەسەر بنچینەی بەشی شەشەمی پەیمان بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەییدا

لە دەیەی (١٩٧٠) وە كە بابەتی تیرۆریزمی نێونەتەوەیی لە كۆمەڵەی گشتیدا خرایەڕوو، ئەنجوومەنی ئاسایشیش بەوەركردنی بڕیارنامەگەلێك[٣٧] بایەخی بەم مەسەلەیە داوە. لەم ماوەیەدا، بۆچوونی ئەنجوومەنی ئاسایش سەبارەت بەم كێشە نێونەتەوەییە لەسەر ئەو بنچینەیە بوو كە لە نێوان تیرۆریزم و ئاشتی و ئاسایشی نێونەتەوەیی پەیوەندی هەیە و تیرۆریزم دەتوانێت مەترسیەك بێت لەسەر ئاشتی و ئاسایشی جیهانی. بەڵام ئەنجوومەنی ئاسایش مەترسی تیرۆریزم بە هێزێكی مەزن دەبینێ و تەنیا بە مەحكوم كردنی ئەم هەنگاوە نایاساییانە بەسندەی دەكرد و لە بڕیارەكانی كۆمەڵەی گشتی بەولاوە كارێكی دیكەی نەدەكرد.

لێكۆڵینەوە لە ئەركی ئەنجوومەنی ئاسایش لەمەڕ رووبەڕووبونەوەی تیرۆریزم ئاماژە بە مامەڵەگەلێكی جیاواز دەكات لەئاست ئەم كێشە نێونەتەوەییە. بەگشتی ئەنجوومەنی ئاسایش بەپێی ئەوەی ئەنجامدەرانی تیرۆریزم یاخود زەرەرمەندەكانی، خەڵكی چ ولاتگەلێك بوونە هەڵوێستی جیاوازی وەرگرتووە. لە زۆربەی حاڵەتەكاندا لە بەرانبەر رووداوە تیرۆریستییەكان بە

دەرچـوونی بڕیـاری دووبـارەیی هـەموو شـێوەكانی تیرۆریـزم مـەحكوم كـراون. لـە هەنـدێك حاڵەتـدا لەوانەش لەبارەی رفاندنی كەشتی ئاكیلیێ لایوڤـو(٣٨) لە ئەیلولی ١٩٨٥ لەلایـەن بـەرەی میللـی ئـازادی فەلەستین، بە خوێندنـەوەی بەیاننامەیـەك بەسـندەی كردووە. لە هەندێك حاڵەتیشدا تاوانبار و بكەرەكانی تیرۆریـزم توانیویانـە، بـە هـۆی پەیوەندییـە تایبەتیـەكانیان لەگـەڵ یـەكێك لـە ئەنـدامانی هەمیشەیی ئەنجوومـەنی ئاسـایش سـوود لـە ڤیتـۆ وەرگرن كـە لەوانـەش دەكـرێ ئامـاژە بـە رفانـدنی فڕۆكەی لیبی بكەین لەلایەن سوپای ئیسرائیلەوە. لە ٤ی شوبات بڕیاری مـەحكوم كردنـی ئیـسرائیل لـە ئەنجوومەنی ئاسایش لەلایەن ئەمریكاوە ڤیتـۆی بـۆ وەرگیرا.

بە هەرحاڵ تا كۆتایی شـەڕی سـارد لەبەرئـەوەی مافی ڤیتۆ لـە ئەنجوومـەنی ئاسـایش چـەندین جـار وەرگیراوە، ئەوا بە گشتی كۆچكەی رووبەڕووبوونـەوە لەگـــەڵ زۆر قـــەیرانی نێونەتـــەوەیی و رووداوە تیرۆریستییەكان لاواز بووە.

گرتنەبەری رێوشونگەلێك بەپێی بەشی حەوتەمی پەیمان بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی (ئابلوقەی ئابووری)دا

لــە ٢١ دیــسێمبەری ١٩٩٨ فڕۆكــەی بــوینگ ٧٤٧ی هێلــی ئاسمــانی پــان ئــەمریكان كــە لــە فرانكفۆرتەوە بۆ نیویۆرك دەفری، لە ئاسمـانی شـاری لۆكـــەربی ســـكۆتلەندا تەقیـــەوە. لـــەم رووداوەدا موسافیرەكان، خزمەتگوزار و یازدە كەس لە خەڵكی شاری لۆكەربی گیانی خۆیـان لـە دەسـتدا.(٣٩) دوای لێكۆڵینەوەی رووداوەكە و دەركەوتنی ئەوەی دەستی دوو كەس لە خەڵكی لیبیا لە رووداوەكـەدا هـەبووە، ئەمریكا و ئینگلتـەرا لـە میانـەی بەیاننامەیـەكی هاوبەشدا داوای قەرەبۆ كردنەوە و گەڕاندنـەوەی دوو لیبیەكەیان كرد بۆ دادگاییكردن لـە ئینگلتـەرا یـان ئەمریكا.(٤٠)

دەوڵــەتی لیبیــا بــەو پاســاوەی لیبیــا هــیچ پەیماننامەیـــەكی نەبەســـتووە لەگـــەڵ ئـــەمریكا و ئینگلتەرا و لەو نێوەشدا یاسا ناوخۆییـەكانی لیبیـا رێگـەنادەن دوو هاوڵاتییـە لیبیەكـە بدەنـە دەسـت دەوڵەتی بیانی، خـۆی لـە پەسـەندكردنی داواكـاری بەدەستەوەدانی دوو تاوانبارە لیبیەكە دوورگرت.

بۆیە بابەتەكە لە ئەنجوومەنی ئاسایش باسـكرا و ئەنجوومەن بە دەركردنی بڕیارێك(٤١) لـە چوارچێوەی بەشی شەشەمی پەیماندا داوای لە لیبیا كرد هاوكاری دوو دەوڵەتە ناوبراوەكە بكات. ئەم بڕیارە لە بڕگـەی ٣ دا ئاموژگاری دەوڵـەتی لیبیـای كـرد وەڵامێكـی ((تەواو و كاریگـەر))ی داواكارییـەكانی ئـەمریكا و ئینگلتەرا بداتەوە.

خۆدوورگرتنی لیبیـا لـە پەسـەندكردنی بڕیـاری ناوبراو بووە هۆی ئـەوەی ئەنجوومـەنی ئاسـایش لـە بڕیـاری ئیقرارکـراوی ژمـارە ٧٤٨ خۆیـدا،(٤٢) لـە میانەی جەختكردن لەسەر دەروەستەیی دەوڵەتـەكان بـەپێی بڕگـەی چـواری مـاددەی ٢ پـەیمانی نەتـەوە یـەكگرتووەكان، داوا لـە لیبیـا بكـات بەیاننامـەی ناوبراو جێ بەجێ بكات.(٤٣) ئـەم بڕیـارە لـە خۆیـدا كۆمەڵـە ئابلۆقەیـەكی دیـاریكردبوو كـە لـە كـاتی جێبەجێنـــــەكردنی نــــــاوەڕۆكی بڕیارەكـــــە و بەدەستەوەنەدانی تاوانباران تا كاتی دیاریكراو، لە دژی

لیبیا پیادە بكرێن.[٤٤] بایەخی ئەم بڕیارە كە لەسەر بنچینەی بەشی حەوتەمی پەیمان دەرچووبوو لەوەدابوو كە ئەنجوومەنی ئاسایش بۆ یەكەمین جار دەستێوەردانی دەوڵەتێكی لە هەوڵە تیرۆریستییەكاندا بە هەڕەشەیەك لەسەر ئاشتی دەبینێ و دەستپێشخەری دەكرد بۆ پیادەكردنی هەوڵە تەنبێكارەكان واتە ئابلوقەی ئابووری لە دژی لیبیا.[٤٥]

هەڵبەت ئەوە بە بیردەهێنێتەوە كە پێشتریش ئەنجوومەنی ئاسایش تیرۆریزمی بە هەڕەشەیەك لەسەر ئاشتی و ئاسایشی نێونەتەوەیی ناساندووە، ئەویشی تەنیا بە مەحكومكردنی ئەم جۆرە كارانە لە چوارچێوەی بەشی شەشەمی پەیمانەكەدا. لە كێشەی داگیركردنی سەفارەتی ئەمریكاش لە تاران لە ٤ی نوڤێمبەری ١٩٧٩ لەلایەن قوتابیانەوە ئەنجوومەنی ئاسایش تا قۆناغی ئابلوقەی ئابووری لەسەر ئێران چووە پێش، بەڵام لەبەر ئەوەی سیستەمی دوو جەمسەری بەسەر كەشە فەزای ئەنجوومەنی ئاسایشدا زاڵ بوو ، دەوڵەتی سوڤیەت بە ڤیتو ڕێگری كرد لە ئیقراركردنی بڕیاری ناوبراو لە دژی ئێران.

لەبەر ئەوەی دەوڵەتی لیبیا هیچ بایەخێكی بە بڕیاری كۆتایی ئەنجوومەنی ئاسایش نەدا، ئەنجوومەنی ئاسایش لە بڕیاری ٨٨٣ كە لەسەر بنچینەی بەشی حەوتەمی پەیمانەكە دەرچوو،[٤٦] ئەو ئابلوقانەی سەر لیبیای توندتركردن و جێبەجێكردنی بڕیاری ٧٣١ی كە وەك ئاموژگاری وابوو، بە پێویست زانی جێبەجێ بكرێت.

سەرنجدان لە چەندێتی و چۆنیەتی هەنگاوەكانی ئەنجوومەنی ئاسایش لەبارەی ڕووداوی لۆكەربی و هەندێك قووڵبوونەوە تیایدا پیشاندەدات كە لەم بارەوە هەڕەشەیەكی كردەكی لەسەر ئاشتی و ئاسایشی نێونەتەوەیی نییە، بەڵام ئەنجوومەنی ئاسایش بە ڕاڤە فراوانەكەی لە ئیختیاراتەكانی خۆی و لەسەر بنچینەی بەشی حەوتەمی پەیمان، جێبەجێنەكردنی بڕیارێك كە ناچاركردنی تێدا نییە ((بە هەڕەشەیەكی زانی لەسەر ئاشتیی جیهان)).

هەندێك قووڵبوونەوە لەبارەی بڕیارە وەرگیراوەكان، وێنەیەكی ڕوونتر لە گۆڕانی هەڵوێستی ئەنجوومەنی ئاسایش لەبارەی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی پیشاندەدات. ئەنجوومەنی ئاسایش لە بڕیاری ٧٣١ داوا لە لیبیا دەكات وەڵامێكی كاریگەری داوای ئەمریكاو بەریتانیا بداتەوە. لە كاتێكدا ئەنجوومەنی ئاسایش بە پشت بەستن بە بەندی دووەمی ماددەی ٣٣ تەنیا دەتوانێت داوا لە ئەمریكا و بەریتانیا بكات كێشەكەیان بە ڕێگاچارەی ئاشتیانە لەگەڵ لیبیا چارەسەر بكەن، چونكە بەپێی پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان "ئەنجوومەنی ئاسسایش ناچارە شێوازەكانی چارەی كێشەكان بۆ دوو لایەنەكە بخاتەڕوو كە ئەو ڕێگاچارانە جێگەی پەسەندی خاوەن كێشەكان بن".[٤٧] یاخود ئەوەی شێوازی گونجاو بۆ چارەی كێشەكان پێشكەشی دوو لایەنەكە بكات[٤٨] لە كاتێكدا زمانی بڕیاری ٧٣١ ئەوە دەڵێت كە دەبێ لیبیا بەپەلە وەڵامێكی تەواو و كاریگەری دوو دەوڵەتی ئەمریكا و بەریتانیا بداتەوە.

لە لایەكی دیكەوە وادەردەكەوێت جێبەجێنەكردنی بڕیاری (٧٣١) كە ڕەهەندێكی داواكارییانەی هەبوو هەڕەشەیەكی كردەكی و نزیك بێت لەسەر ئاشتی و ئاسایشی جیهانی. چونكە

کارەساتی لۆکەربی چوار ساڵ بەر لە دەرچوونی بڕیارەکە روویدابوو. ((زۆرینەی زاناکانی یاسای نێودەوڵەتی لەو باوەڕەدان، جێبەجێ نەکردنی داواکارییەکی ئەنجوومەنی ئاسایش بە پێی بەشی شەشەم کافی نییە بۆ پاساوهێنانەوە بۆ کردەیەك بە پێی بەشی حەوتەم)).(٤٩)

بابەتی بەدەستەوەدانی دوو گومانلێکراوی لیبی کە بڕیاری ٧٣١ جەختی لەسەر کردەوە شیاوی سەرنجدانە. وەکو نەریت لە یاسای نێودەوڵەتیدا بەدەستەوەنەدان تەواوە و دەستووری لیبیاش بەدەستەوەدانی هاوڵاتیانی ئەو وڵاتەی بە دەوڵەتی بیانی پەسەند نەکردووە. دەوڵەتی لیبیا لە میانەی خۆدوورگرتن لە بەدەستەوەدانی دوو تاوانباری ناوبراو، دادگاییکردنی ئەوانی دەست پێکرد و تەنانەت رێگای بە پارێزەرەکانی دوو دەوڵەتی داواکاریش دا تاکو ئامادەبن لەو دادگایەی کە لە لیبیا دەکرێت.(٥٠) بەڵام دوو دەوڵەتی داواکار، بەو پاساوەی کە تاوانباران بە شێوەیەکی دادپەروەرانە دادگایی ناکرێن، ئەم شتەیان قبووڵ نەکرد و ئەنجوومەنی ئاسایشیش لەژێر کاریگەری هێزی ئەمریکا و بەریتانیا، مافی دەوڵەتی لیبیای پشتگوێ خست کە بەدەستەوەنەدانی هاوڵاتییەکانییەتی بە دەوڵەتێکی بێگانە.

دەبێت سەرنج بدەین کە ئەنجوومەنی ئاسایش کاتێك دەتوانێت بەپێی بەشی حەوتەمی پەیمان، دەوڵەتێك ناچار بکات تا هاوڵاتیانی بداتە دەست دادگایەکی نێونەتەوەیی کە کردە تیرۆریستییەکان بە شێوەیەکی جیدی و کردەکی هەڕەشە لە ئاشتی جیهان بکەن، نەك لەبارەی رووداوێك کە چوار ساڵ پێشتر روویداوە.

حاڵەتی سودانیش یەکێکی دیکەیە لە بەڵگەکانی تیرۆریزم کە لە ئەنجوومەنی ئاسایشدا خرایەڕوو و ئەنجوومەنی ئاسایش رێوشونگەلێکی بەپێی بەشی حەوتەمی پەیمان گرتەبەر. لە دوای تیرۆری سەرنەکەوتووی سەرۆك کۆماری میسر لە ٢٦ کانوونی دووەمی ١٩٩٥ لە ئەدیس ئەبابا و پەناهەندە بوونی سێ گومانلێکراوی رووداوەکە بۆ سودان، مەسەلەکە لە ئەنجوومەنی ئاسایشدا خرایەڕوو. ئەنجوومەنی ئاسایش سەرەتا بڕیارێکی(٥١) لە چوارچێوەی بەشی شەشەم ئیقرار کرد، کە لە بەندی چواردا داوای لە حکومەتی سودان کردبوو سێ گومانلێکراوی ناوبراو کە پەنایان بۆ ئەو وڵاتە بردبوو، بگەڕێنێتەوە بۆ وڵاتی ئەسیوپیا.(٥٢) دوای ئەوە ئەنجوومەنی ئاسایش لە میانەی بڕیاری ١٠٥٤ کە لەسەر بنچینەی بەشی حەوتەمی پەیمان دەریکردبوو،(٥٣) جێبەجێ نەکردنی داواکاری ناوبراوی لە بڕیاری ١٠٤٤ لەلایەن حکومەتی سودانەوە بەهەڕەشەیەك لەسەر ئاشتی و ئاسایشی نێونەتەوەیی بینی و رێوشونگەلێکی بەپێی بەشی حەوتەمی پەیمان گرتەبەر و دواجار ئابلوقەی ئابووری بەسەر سوداندا سەپاند و دواتریش لە میانەی بڕیاری ١٠٧٠ ئەو هەنگاوانەی بڕیاریان لەسەر دابوو لە دژی سودان توندکرد.(٥٤)

لەم ماوەیەدا جگە لە رووداوەکانی لۆکەربی و سودان، حاڵەتی دیکەش لە رووداوەکانی تیرۆریستی لە پرۆگرامی ئەنجوومەنی ئاسایشدا جێگەیان

گرتووە، كە ئەنجوومەنی ئاسایش تەنیا لەگەڵ ئەم دوو رووداوەدا هەڵوێستی توندی هەبووە و بەگرتنەبەری رێوشوونی بەكۆمەڵ بەپێی بەشی حەوتەمی پەیمان وەڵامی ئەوانی داوەتەوە. لەوانەش هێرشە جیاوازەكانی ئیسرائیل بۆ سەر فەلەستینییەكان و كوشتنی ئەوان لە ئەلخەلیل دەتوانین ناوببەین كە لەم بارەوە ئەنجوومەنی ئاسایش، تەنیا بە ئیقراركردنی بڕیارێك[٥٥] ئیكتیفای كرد، كە تیایدا ئەم جۆرە كردارانە مەحكوم كرابوون.

لێرەدا ئەو پرسیارە دێتە پێشەوە، ئایا بە راستی تیرۆری سەرنەكەوتووی سەرۆك كۆماری میسر هەڕەشەیەكی كردەكی بوو لەسەر ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتی؟ وا دەردەكەوێت كە درككردنی هەوڵەكانی ئەنجوومەنی ئاسایش لە رووبەڕووبوونەوەی تیرۆریزم ناكرێ جیابكەینەوە لە سیاسەت و ئەركی وڵاتە یەكگرتووەكانی ئەمریكا بەتایبەتی دوای شەڕی سارد و یەكشێوەیی بونیادی ئەنجوومەنی ئاسایش. لە راستیدا كاریگەری و گوشاری وڵاتە یەكگرتووەكان لە رێنوێنی كردنی ئەنجوومەنی ئاسایش لە رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمدا بۆتە هۆی ئەوەی كە ئەم لایەنە (ئەنجوومەنی ئاسایش) هەندێك هەنگاو بنێت كە حاڵەتیانە و بژارتە، مامەڵەیەكی دووسەرە لەگەڵ ئەم كێشە نێونەتەوەییەدا بكات.

گرتنەبەری رێوشونی زەبرئامێز لەسەر بنچینەی بەشی حەوتەمی پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەییدا

لەگەڵ زۆربوونی چالاكییە تیرۆریستییەكان، بەتایبەتی لە وڵاتە داگیركراوەكان و ئامادەیی و دروستبوونی گروپە تیرۆریستییەكان لە ئەڤغانستان و زیادبوونی كردە تیرۆریستییەكان لەو وڵاتە، لە ساڵی (١٩٩٨)ەوە ئەنجوومەنی ئاسایش بایەخێكی زێتری بە تیرۆریزمی نێونەتەوەیی داوە و بەرەبەرە پەرچەكردارێكی توندتری لە بواری نەهێشتنی تیرۆر لە خۆی پیشانداوە.

لەبارەی هەنگاوە نایاساییەكان لە ئەفغانستان سەرەتا لە هەندێك حاڵەتدا بە ئیقراركردنی چەند بڕیارێك[٥٦] تەنیا ئەم جۆرە كردارانەی مەحكوم كردوون یان هەندێجار بە سەپاندنی ئابلۆقەی ئابووری دەستپێشخەری كردووە. لەوانەش لە دوای هێرشكردنە سەر كونسولیەتی ئێران لە مەزار شەریف و گرتنی یازدە كەس لە فەرمانبەرانی كونسولیەتی ئێران لەلایەن گروپی تالیبانەوە[٥٧] ئەنجوومەنی ئاسایش بایەخ بە مەسەلەكە دەدات و بە كۆدەنگ بڕیارێك دەدەن[٥٨] كە تیایدا هێرشكردنە سەر كونسولیەت و دەست بەسەرداگرتن و بارمتەكردنی كارمەندی ئێرانی مەحكوم كرد و دوای كوشتنی بارمتە ئێرانییەكان، ئەنجوومەنی ئاسایش لە بڕیاری ١٢١٤ی خۆیدا كە لەسەر بنچینەی بەشی شەشەمی پەیمان وەرگیرابوو[٥٩] كوشتنی دیپلوماتە ئێرانییەكان مەحكوم دەكات و لەم كێشەیەدا سەرەڕای ئەوەی تاوانەكە دەسەلمێنرێت،[٦٠]

ئەنجوومەنی ئاسایش لە مەحكومكردنی ئەم جۆرە كردەوانە بەولاوە، شتێك ناكات.

هەروەها لە دوای تەقاندنەوەی سەفارەتەكانی ئەمریكا لە كینیا و تانزانیا لە ٧ی ئوتی ١٩٩٨ كە درانە پاڵ گروپی تالیبان، ئەنجوومەنی ئاسایش لە بڕیارێكدا(٦١) لە میانەی مەحكومكردنی هەوڵە تیرۆریستییە ناوبراوەكان، ئابلوقەی ئابووری بەسەر ئەفغانستاندا دەسەپێنێت. لێكۆڵینەوە لە دوو ڕووداوی تیرۆریستی سەرەوە و لە ماوەیەكی زەمەنی زۆر نزیكدا و پەرچەكرداره جیاوازەكانی ئەنجوومەنی ئاسایش، بڕیار و پاساوە جیاوازەكانی ئەم كۆڵەگەیە لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمدا ڕووندەكاتەوە.

تا ئەم قۆناغە، سەرەڕای چالاكیە تیرۆریستییەكان، هیچ جۆرە هەنگاوێكی زەبرئامێز لە دژی تالیبان نانرێت. لە ١٩٩٩، ئەنجوومەنی ئاسایش لە پرۆسەی هەوڵەكانی خۆیدا بۆ نەهێشتنی تیرۆریزم بڕیارێك(٦٢) دەدات لە بارەی هاوكاری نێونەتەوەیی لە شەڕكردن لەگەڵ تیرۆریزمدا. ئەم بڕیارە كە لەبەر حاڵەتێكی تایبەتی وەرنەگیرابوو و بە شێوەیەكی گشتی تیرۆریزمی لە هەموو ڕەهەند و جۆرەكانیدا مەحكوم دەكرد، كە جێگەی بایەخ و شیاوی سەرنجدانە. لە ڕاستیدا بڕیاری ناوبراو زەمینە خۆشدەكات بۆ ئەوەی تیرۆریزم وەك "هێرشی چەكدارانە" سەیر بكرێت: هێرشێكی چەكدارانە كە بنەمای ((بەرگری شەرعی))(٦٣) بە دواوەیە.

لەم بڕیارەدا ئەنجوومەنی ئاسایش لە میانەی ئەوەی تیرۆریزمی نێونەتەوەیی بە هەڕەشەیەك لەسەر ئاشتی و ئاسایش دەناسێنێت، باس لەوەش دەكات كە لەبەرئەوەی بەرپرسیارێتی پاراستنی ئاشتی بەپێی پەیمان لە ئەستۆی ئەو دایە، بۆ ئەنجامدانی ئەو ئەركە، هەنگاوی پێویست لەسەر بنچینەی بەشی حەوتەمی پەیمان بە مەبەستی لەناوبردنی تیرۆریزم دەگرێتە بەر.

بڕیاری ناوبراو گۆڕانی هەڵوێستی ئەنجوومەنی ئاسایش و ئامادەیی ئەم (كۆڵەگەیە) لە ئەنجامدانی كردەگەلێكی زەبرئامێز و چەكدارانە بۆ ڕووبەڕوو بوونەوە لەگەڵ كێشەی تیرۆریزم ڕووندەكاتەوە و لە ڕاستیدا ڕێڕەوێكی گونجاوی فەراهەم كرد بۆ ئەنجامدانی كردەی زەبرئامێز كە ئەنجوومەنی ئاسایش لەدوای هێرشە تیرۆریستییەكەی "سێپتێمبەری ٢٠٠٠، زەمینەی خۆشكرد.

ڕەنگە بتوانین هۆی گۆڕانی هەڵوێستی ئەنجوومەنی ئاسایش لە سیاسەت و ئەركی وڵاتە یەكگرتووەكان لەم جۆرە حاڵەتانە و كاریگەری نفووزی ئەمریكا لەسەر بڕیارەكانی ئەنجوومەنی ئاسایش بۆ دابینكردنی بەرژەوەندییەكانی ئەو وڵاتە بزانین. چونكە چەند حاڵەتێك لە هێرشە تیرۆریستییەكان لە دژی دەوڵەتی ئەمریكا هەبوون كە ئەم دەوڵەتە هەر لە خۆیەوە لە ژێر ناوی بەرگری لەخۆی هێرشی كردۆتە سەر ئەو دەوڵەتانەی گومانی تاوانی لێ كردوون.(٦٤) لەگەڵ ئەوەی ئەم دەوڵەتە لە هێرشی بۆ سەر لیبیا(٦٥) و دوای ئەوەش چەند جار ڕایگەیاندووە كە دەبێ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی وەك دەستدرێژی سەیر بكرێت و بۆیە ڕێگە بە دەوڵەتان دەدرێت بەرگری شەرعی بكەن لە بەرامبەر تیرۆریزم و ئەم بەرگرییە دەبێ لە ڕێگەی پەنابردنە بەر

توندوتیژییەوە بێت.[٦٦] لەبارەی هێرش بۆ سەر لیبیاش دەوڵەتی ئەمریكا بانگەشە دەكات كە لەسەر بنچینەی پەیمان دەستی بۆ هەمان كار بردووە و بە بەرگری كردن لەخۆی پاساوی بۆ هێناوەتەوە.

پەرچە كرداری ئەمریكا لە بەرانبەر هێرشە تیرۆریستییەكانی ١١ی سپتێمبەر بۆ سەر ناوەندی بازرگانی جیهانی و پنتاگۆنیش بە هەمان ئاراستەیە. لە دوای هێرشی ناوبراو كاربەدەستە ئەمریكییەكان زۆر زوو گروپی تیرۆریستی قاعیدەیان بە بەرپرسیاری رووداوەكە ناساند و داوایان لە ئەفغانستان كرد بن لادن بداتە دەست ئەمریكا تا دادگایی بكرێت. لە دوای قبووڵ نەكردنی تالیبان، سەرۆكی ئەمریكا رایگەیاند هێرش كراوەتە سەر ئەمریكا و ئەو دەوڵەتەش (ئەمریكا) بەرگری لە خۆی دەكات. بە پێی راگەیاندنی دەوڵەتی ئەمریكا هیچ جیاوازییەك نییە لە نێوان ئەوانەی كارە تیرۆریستیەكەیان ئەنجامداوە و ئەوانەی ترۆیستان پەنا دەدەن.

رووداوە تیرۆریستییەكەی ١١ی سپتێمبەری ٢٠٠٠ نەتەنیا گۆڕانكاری لە تێڕوانین و هەڵوێستی ئەنجوومەنی ئاسایش بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمدا دروستكرد، بەڵكو بووە هۆی گۆڕان لە هەندێك گوتەی یاسای نێو دەوڵەتیشدا. لە دوای رووداوی ناوبراو، ئەنجوومەنی ئاسایش دەستپێشخەری كرد بۆ ئیقراركردنی دوو بڕیار لەسەر بنچینەی بەشی حەوتەمی پەیمان كە تیایدا جەخت لەسەر بەكارهێنانی ئامرازی زەبرئامێز كرابۆوە.

لەبارەی بڕیاری یەكەم كە رۆژێك دوای هێرشە تیرۆریستییەكە دەرچوو،[٦٧] گرنگە چەند خاڵێك روون بكەینەوە. یەكەم بڕیاری ناوبراو بۆ هێرشە تیرۆریستییەكەی ١١ سپتێمبەر و چالاكی گروپەكانی تیرۆریست لە ئەفغانستان، بڕیارێكی تایبەتە. دووەم بڕیارەكە، لەگەڵ مەحكومكردنی كردە تیرۆریستییەكان و جەخت كردن لەسەر ماددەی ٥١ی پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان[٦٨]، بەرگری شەرعی بە شێوەی تاك و بە كۆمەڵ لە بەرانبەر قەیرانی ناوبراو بە رەسمی دەناسێنێت. بە دەربڕینێكی دیكە مافی پەنابردنە بەر كردەی چەكدارانە دەدات بە دەوڵەتی زیان پێكەوتوو. سێیەم ئەنجوومەنی ئاسایش لە برگەی ٥ بڕیارەكەدا ئامادەیی خۆی بۆ بەكارهێنانی گشت هەوڵە پێویستەكان بۆ وەڵامدانەوەی هێرشە تیرۆریستییەكان رادەگەیێنێت. بەم شێوەیە ئەنجوومەنی ئاسایش لە رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزم زۆر بە فرەوانی كاری كردووە. بە یەكێك لە دەربڕینەكان بە كردەوە ئەو ئەگەرەی بۆ دەوڵەتەكان رەخساندووە كە سوود وەرگرن لە رێوشوێنەكانی ماددەی ٥١ی پەیمان و پەنابردنە بەر زەبر و هێز بۆ بەرگری كردن لە خۆیان ، واتە لە كاتی پێویستدا، رێگەی كردەی عەسكەرییان پێدەدات.[٦٩] لە هەمان كاتدا ئامادەیە كارەكە بگرێتە دەست و هەوڵی زەبر ئامێز هەر لەخۆیەوە پیادە بكات. ئەنجوومەنی ئاسایش لە دووەم بڕیاریدا كە چەند رۆژێك دوای رووداوە تیرۆریستییەكەی ١١ی سپتێمبەر ئیقراری كرد[٧٠] سەرنجی دایە بابەتی تیرۆریزمی نێودەوڵەتی بە شێوەیەكی گشتی و خوازیارە دەوڵەتەكان سوود لەو ئامراز و میكانزمانە وەرگرن كە لە بڕیاری ١٣٦٨دا ئاماژەیان پێكراوە.

وا دەردەکەوێت ئەنجوومەنی ئاسایش دەیەوێ بونیادێکی یاسایی پتەو بۆ ڕووبەڕووبوونەوەیەکی هەمەلایەنە لەگەڵ تیرۆریزم دروست بکات. بۆیە لەم بڕیارەدا، جەخت لەسەر بەکارهێنانی گشت ئامرازەکان کراوە بەپێی پەیمان و ڕێوشوێن و ئەو هەنگاوانەی لە ١٢ کۆنڤانسیۆندا بۆ ڕووبەڕووبوونەوە و لەناوبردنی تیرۆریزم لە لایەن ڕێکخراوی وڵاتەکانی یەکگرتوو ئیقرار کرابوون[٧١]، هەروەها دەوڵەتان بە دەروەست دەزانێت لە جێبەجێکردنی ئەم پەیرەو و بەرنامەیە.

ئەو خاڵەی شیاوی باسکردنە ئەوەیە، سەرەڕای خۆدوورگرتنی هەندێك لە دەوڵەتان لە پەیوەندیکردن بە هەندێك کۆنڤانسیۆنی ڕووبەڕووبوونەوەی تیرۆریزم،[٧٢] ئەنجوومەنی ئاسایش داوایان لێدەکات ئەم کونڤانسیۆنانە جێ بەجێ بکەن. وا تەسەور دەکرێت کە ئەمڕۆ ئیدی بوونی پلان یان لایحەیەك لە ئەنجوومەنی وڵاتاندا بۆ هاوپێچکردنیان بەو کۆنڤانسیۆنانەی تایبەتن بە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزم، بەهای خۆیان لە دەست داوە و بەکردەوە ئەنجوومەنی ئاسایش دەتوانێت لە چوارچێوەی بەشی حەوتەم و لەسەر بنچینەی ماددەی ٢٥ی پەیمان[٧٣] بڕیاری خۆی بەسەر دەوڵەتاندا بسەپێنێت.[٧٤]

بەهەرحاڵ بڕیاری ناوبراو دەروەستەیی و بەرپرسیاریەتی زۆر قورسی خستوتە سەرشانی دەوڵەتان لە داهاتوودا بۆ ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ڕووداوی تیرۆریستی، هەڵوێستی ئەنجوومەنی ئاسایش لە بەرامبەر ڕووداوەکانی ١١ سپتێمبەر پیشاندەدات کە ئەم کۆڵەگەیە بە کردەوە سوودوەرگرتنی لە کردە زەبرئامێزەکان بۆ لەناوبردنی تیرۆریزم لەبەرچاو گرتووە.

هەڵسەنگاندنی ئەرکی ئەنجوومەنی ئاسایش لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەییدا

١- ئەنجوومەنی ئاسایش مامەڵەیەکی سیاسییانە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی دەکات و لە ڕاستیدا لە ڕووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ ئەم کێشەیە بەپێی بەرژەوەندی ئەو دەوڵەتانە دەجولێتەوە کە ئەندامی هەمیشەیین .

٢- شەڕی سارد بە کردەوە بۆتە هۆی ئیفلیجکردنی ئەنجوومەنی ئاسایش (پیادەکردنی مافی ڤیتۆ) لە بڕیاردان لەبارەی ڕووداو و هەلومەرجی نێونەتەوەیی. لەگەڵ هەڵوەشاندنەوەی سیستەمی کۆمۆنیستی سۆڤیەت لە دەیەی ١٩٩٠ و بزاڤی جیهان بەرەو سستەمی تاکجەمسەری، پێکهاتەی ئەنجوومەنی ئاسایش زیاتر بەرەو وەکیەکی چوو کە بووە هۆی بەهێزبوونی ئەم (کۆڵەگەیە) بۆ بڕیاردان لەسەر قەیرانەکانی نێونەتەوەیی.

٣- لێکۆڵینەوەی هەوڵەکانی ئەنجوومەنی ئاسایش لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمدا، پیشاندەری ڕۆڵی دوالیزمی دامەزراوەی ناوبراوە لەم بارەوە. تایبەتمەندی سیاسیی ئەنجوومەنی ئاسایش و ئیختیارە زۆرەکانی ئەم کولەگەیە، بە تایبەتی لە ساڵەکانی دوای جەنگی سارد، وای لەم دامەزراوەیە کردووە ئیختیاراتی وای هەبێت کە لادەربن.

٤- بە جێگیربوونی سستمی تاکجەمسەری، ئەنجوومەنی ئاسایش بە تەفسیری فراوانی ڕۆڵی خۆی

لە پەیمان و بەر فراوانكردنی "چەمكی ئاشتی و ئاسایشی نێونەتەوەیی"، ئیختیاراتی زۆری هەیە بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزمی نێونەتەوەیی.

٥- بە بۆچوونی هەندێك لە یاساناسان، وەزیفەی ئەنجوومەنی ئاسایش هەندێجار لەگەڵ مافە ناوبراوەكان لە پەیماندا رێكنایەتەوە. بەڵگەی دیاری ئەم شتەش ئەوەیە كە ئەنجوومەنی ئاسایش لە سنووری ئیختیاراتی خۆی بۆ چارەسەری ئاشتیانەی ناكۆكییەكان تێدەپەڕێت و بڕیاری ٧٣١ لە بارەی لیبیا ئیقرار دەكات كە ئەنجوومەنی ئاسایش بە هیچ شێوەیەك بایەخی بەو بابەتە نەدا، كە بەپێی یاسای نێو دەوڵەتی هیچ دەوڵەتێك بەبێ بوونی پەیماننامەیەكی گەڕاندنەوە، ناكرێ داوای گەڕاندنەوەی تاوانبارێك بكات[٧٥].

٦- دەوڵەتەكانی رۆژئاوا و بە تایبەتی ئەمریكا هەمیشە هەوڵدەدات بە خستنەڕووی پێناسەیەكی بەرفرەوان لە تیرۆریزم و بەبێ لەبەرچاو گرتنی هۆكارەكانی و تەنیا سەرنجدان لە ئاكامەكانی، هەر جۆرە هەنگاوگەلێك كە دژی بەرژەوەندییەكانی نەتەوەیی ئەو بێت بە تیرۆریزم تەماشای بكات و بە بەكارهێنانی بڕیارە نێودەوڵەتییەكان بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ زاراوە یاساییەكەی دەستپێشخەری بكات.

٧- لەدوای رووداوەكانی ١١ سپتێمبەر، وادەردەكەوێت كە مافی بەرگری شەرعی لە رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزم گۆڕاوە بۆ جۆرە ئامراز و پاساوێك بۆ هەنگاوگەلێكی دەستدرێژكەرانە و زامنكردنی بەرژەوەندی زلهێزەكان لەوانەش ئەمریكا، ئەم دەوڵەتە بۆ زامنكردنی مافەكانی خۆی، بەبێ سەرنجدان لە بیروڕای ناوخۆیی و نێو نەتەوەیی، سوود لەم مافە بۆ بەرژەوەندی خۆی وەردەگرێت.

٨- یەكێك لە ئاكامەكانی بڕیارەكانی ئەنجوومەنی ئاسایش لە بارەی رووداوەكانی ١١ سپتێمبەر، گۆڕان بوو لە چەمكی هێرشی چەكدارانە و چوون بوو بەرەو كردە تیرۆریستییەكان. لە راستیدا ئەنجوومەنی ئاسایش هێرشی تیرۆریستی دامەزراوەیەكی تیرۆریستی وەك هێرشێكی چەكدارانەی وڵاتێك سەیر دەكات و دوای ئەوەش، چەمكی بەرگری شەرعی گۆڕا و چەمكەكەی بەرفراوان بوو.

٩- بڕیاری ژمارە ١٣٦٨ی ئەنجوومەنی ئاسایش كە دوای هێرشە تیرۆریستییەكانی ١١ سپتێمبەر دەرچوو بڕیارێكی گشتیە و بەرنامەگەلێكی گشتی بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزم لەخۆدەگرێت. لەوانەیە لە داهاتوودا بەرنامەكانی ناوبردوو ببنە پێشینەیەكی گشتی بۆ رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزم و لەم حاڵەتەدا دەبێتە دەرفەتێكی باش بۆ ئەمریكا كە سوود لەم بڕیارە وەرگرێت بۆئەوەی رووبەڕووببێتەوە لەگەڵ ئەو كردانەی لە روانگەی ئەو وڵاتەوە كردەی تیرۆریستین. لەسەر ئەم بنچینەیە، دەبێت كۆمەڵگای جیهانی هەوڵ بدات كە ئەو بڕیارە ناوبراوەی ئیقرار كراوە و بڕیارەكانی ئەنجوومەنی ئاسایش لە رووبەڕووبوونەوەی لەگەڵ رەوشێكی تایبەتیدا لەبەرچاو بگرێت و جەخت لەسەر ئەوشتە بكاتەوە.

پەراوێزەکان

1- Convention for the prevention and Punishment of Terror.

٢- حسینعلی حسینی نژاد، حقوق کیفری، چاپ اول، (تهران، نشر میزان،١٣٧٣) ص ١٢.

3- D. H. Derby, "Coming to Terms with Terrorism, Relativity of Wrong fullness and the Need for a New Framework.", Toronto Law Review 32, 1987, pp, 152-160.

٤- بۆ زانیاری زیاتر بگەڕێوە بۆ بڕیارەکانی:

E/CN.4 Res/ 2001/37.

E/CN.4/Res/ 1999/27.

E/CN.4/Res/ 1996/47.

E/CN.4/Res/ 2995/43.

٥- بەندی یەکەمی ماددەی یەکەمی پەیمانی نەتەوە یەکگرتووەکان

٦- لە ڕێکەوتی ٣٠ مایسی ١٩٧٢ چەند کەسێکی ژاپۆنی ئەندامی سووپای سووری ژاپۆن کە لە خزمەتی بەرەی میللی بۆ ئازادی فەلەستین دابوون هێرشیان کردە سەر کۆمەڵە موسافیرێکی مەدەنی لە فرۆکەخانەی ((لۆد)) (Lod)ی ئیسرائیل کە بووە هۆی کوشتنی چەند کەسێك. هەروەها لە ٥ سپتێمبەری ١٩٧٢ ئەندامەکانی ڕێکخراوی ئازادیخوازی فەلەستین، هێرشیان کردە سەر وەرزشکارەکانی ئیسرائیلی بەشدار بوو لە یارییەکانی ئولۆمپی لە میۆنیخ و یازدە کەسی لێ کوشتن.

7- Dona M. Schlagbech, **International Terrorism, an Introduction to the Concepts and actors**, 1987p.122.

8- U. N. Doc. A,/8791, 8 September 1972.

9- G. A/Res/ 30, 34. (1972). 18 December.

10- U. N., Yearbook of the United Nations, (New York; Department of Public Information, 1972), p. 650.

11- Report of the Ad Hoc Committee on International Terrorism, G.A.O.R. Supp, (A 19028), 1973, p. 30; and also:

Schlagbech, op.cit. p. 123.

١٢- اسحاق ال حبیب، ((معچل تیروریسم و اقدامات سازمان ملل متحد برای مواجهه با ان))، فصلنامه مگالعات سازمان ملل متحد، سال اول، شماره ٣و ٤، (پاییز و زمستان ١٣٧٥)، ص ١٧٧.

13- G.A/Res/ 46/ 104, (1991), 31 October

١٤- هەڵوێستی وڵاتانی هیند، ئەلجەزایر، ئەرژەنتین، تونس، تورکیا و میسر لەبارەی تیرۆریزمەوە لە هەڵوێستی وڵاتانی ڕۆژئاوا نزیکە.

١٥- پاشکۆی بڕیاری ٤٩/٦٠ کۆمەڵەی گشتی لە ڕێکەوتی ١٨ نۆڤێمبەری ١٩٩٤.

١٦- بەشی حەوتەمی پەیمانی نەتەوە یەکگرتووەکان پەیوەستە بەو هەنگاوانەی کە ئەنجوومەنی ئاسایش دەیانگرێتەبەر بە مەبەستی ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ ئەو هەڕەشانەی ئاراستەی ئاشتی و ئاسایشی نێو نەتەوەیی دەکرێ. ئەم هەنگاوانە سەپاندنی ئابلۆقەی ئابووری یان ئۆپەراسیۆنی عەسکەری دەگرێتەوە.

17- Report of the Ad Hoc Committee on International Terrorism, G.A.O.R. Supp. 28 (A/ 9028), 1973, p. 13.

18- Ibid. p. 21.

19- U.N. Report of the Ad Hoc Committee on International Terrorism, G.A. - O.R. Thirty-Forth Session, Supp. 37. (A/34/37), 1979, p.5.

20- G.A/ Res/34/143, (1979), Para. 7
G. A/Res/ 38/130, (1983), Para. 4
G.A/ Res/ 40/61, (1985), Para. 4. and so:
U.N. Report of the Ad Hoc Committee on International Terrorism, G.A.O.R. Thirty-Forth Session, p. 30.
1Ibid. pp. 7- 9.
22- G.A/ Res/34/145 (1979), Para. 3- 4.
G.A/ Res/ 40/61 (1985), Para. 1
23- G.A/ Res/ 30/34 (1972), Para. 5.
G.A/ Res/ 31/102 (1976), Para. 5.
G.A/ Res/ 34/145 (1979), Para. 8.
G.A/ Res/ 40/61 (1985), para.4.
G.A/ Res/ 38/130 (1987). Para. 5.
25- G.A/ Res/ 38/130 (1983), Para. 6.
G.A/ Res/ 40/61 (1985), Para. 8.
1G.A/ Res/ 48/122 (1993), Para. 6.
26-G.A/ Res/ 49/60, annex, (1994), 9 December.

٢٧- شایانی باسە هەنگاوەكانی ئەنجوومەنی ئاسایش و مامەڵەی ئەم كۆڵەگەیە لە بواری رووبەرووبوونەوە لەگەڵ تیرۆریزم، كاریگەری خستووتە سەر بۆچوون و بڕیارەكانی كۆمەڵەی گشتی كە تێڕوانینی كۆمەڵەی گشتی بۆ تیرۆریزم وەك هەڕەشەیەك لەسەر ئاشتی و پێشێل كردنی ئاشتییە.

28- G.A/ Res/ 44/29. (1989).
G.A/ Res/ 46/51. (1991).

٢٩- گرهاردفن گلدن، در امدی بر حقوق بین الملل عمومی، ترجمە دكتر سید داوداقایی، جلد اول، (تهران: نشر میزان، نشر دادگستر، زمستان١٣٧٨)، ص٢٧٣.

٣٠- ربەكاوالاس، حقوق بین الملل، ترجمە محمدشریف، (تهران: نشر نی، چاپ اول، ١٣٧٨)، ص، ١٨٩.

٣١- فەن گولڈن، سەرچاوەی پێشوو، ل ٢٧٦

٣٢- بەندی ١ ماددەی ٢٤ پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان.

٣٣- بەندی ٢ ماددەی ٢٤ پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان.

٣٤- بەندی ٢ ماددەی ٣٦ پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان.

٣٥- ماددەی ٣٩، پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان.

36- S/PV 3046, 31 January, 1992, p. 143.
37- SC. Res457 (1979), 4 December.
SC. Res266 (1970), 9 September.
38- Achille Laura.

٣٩- لەبارەی رووداوی لۆكەربی بگەڕێوە بۆ:
هدایت الله فلسفی و ابراهیم بیگ زادە، "ایالات متحده امریكا، فرانسه و بریتانیا بر چد لیبی"، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ١٤- ١٣، (پاییز ١٣٧٢ تا تابستان ١٣٧٣).

40-S/23308(1992), 27 November.
41- SC/Res731 (1992), 21 January.
42- SC/Res748 (1992), 31 March.

٤٣- ئەنجوومەنی ئاسایش بەندی چواری مادەی دووی پەیمانی بە جۆرێك راڤە كرد كە هەنگاوی زەبرئامێزی تیرۆریستی دەگرتەوە و دووپاتی كردەوە كە بەپێی بەندی ناوبراو دەوڵەتەكان دەروەستن خۆیان دوور بگرن لە رێكخستن، هاوكاری و بەشداریكردن لە كردەكانی تیرۆریستی یاخود رێگەدان بە كردەی رێكخراو.

٤٤- علی رضا كاظمی، "بورسی ابعاد ححقوقی دادگاه لاكربی" فصلنامه سیاست خارجی، سال چهارم، شمار ٤٥ زمستان ١٣٧٩،ص ١٠٧١

٤٥- ماددەی ٤١ پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان.

46- ZC/Res 883 (1993), 11 November.

٤٧- بەندی ٢ ماددەی ٣٦ پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان.

٤٨- بەندی ٢ ماددەی ٣٧ پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان.

٤٩- فریده شایگان، شورای امنیت سازمان ملل متحد و مفهوم صلح و امنیت بین المللی، تهران: انتشارات دانشكده حقوق و علوم سیاسی، چاپ اول: بهار ١٣٨٠، ص٨٩.

50- S/23574, 1992, 11 February.

51- ZC/Res. 1044, (1996), 3 June.

٥٢- شایانی باسە كە داواكاری ئەنجوومەنی ئاسایش لە سودان بۆ گەڕاندنەوەی ئەو سێ كەسەی كردە تیرۆریستیەكەیان ئەنجامدا پشتی بەو پەیماننامەیە دەبەست.

53- SC/ Res 1054. (1996), 26 April.

54- SC/ Res 1070. (1996), 16 August.

55- SC/ Res 904. (1994), 18 March.

٥٦- بۆ زانیاری بگەڕێوە بۆ:

SC/ Res/ 1214 (1998).

SC/ Res/ 1267 (1999).

٥٧- بۆ زانیاری لەبارەی روونكردنەوەی رووداوەكە بگەڕێوە بۆ: مرتضی نجفی اسفاد، "بحران حمله به كنسولگری ایران در مزار شریف و حقوق بین الملل" نشریه دانشكده علوم قچایی و خدمات اداری، سال سوم، شماره ١١، سال ١٣٧٧.

58- SC/ Res/ 1193 (1998), 12 August.

59- SC/ Res/ 1214 (1998), 8 December.

٦٠- نجفی اسفاد، سەرچاوەی پێشوو، ل١٢١.

61- C/ Res/ 1189 (1998).

62- SC/ Res/ 1269 (1992), 10 October.

٦٣- ماددەی ٥١ پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان.

٦٤- لە نیسانی ١٩٩٣ لەدوای دیداری جۆرج بۆش سەرۆك كۆماری ئەوكاتی ئەمریكا لە كوێت، ناوەندی هەواڵگری كوێت رایگەیاند برێك مادەی تەقەمەنی لەلایەن دامەزراوەی هەواڵگری عێراق لە ئوتومبێلێكدا دانرابوو كە بڕیار وابوو لە شوێنی گەڕانەوەی بۆش بتەقێنرێتەوە. وێڕای ئەوەی سەرۆك كۆماری ئەمریكا رایگەیاند تاكاتی روونبوونەوەی راستییەكان لە دادگای سزای كوێت، ئەمریكا هیچ جۆرە پەرچەكردارێك و هەنگاوێك نانێت. كەشتییەكانی جەنگی ئەمریكا هێرشێكیان بە مۆشەك لە ٢٦ حوزەیرانی ١٩٩٣ كردە سەر بارەگای دامەزراوەی هەواڵگری عێراقی. دەوڵەتی ئەمریكا پاساوی ئەوەی بەهەنگاوێك بۆ بەرگریكردن لە خۆی هێنایەوە.

٦٥- لە ١٩٨٦ دوای دانانەوەی بومبێك لە رێستورانتێكی بەرلینی رۆژئاوا كە بووە هۆی كوشتنی سەربازێكی ئەمریكی و بریندابوونی ژمارەیەكی دیكە، ئەمریكا ئەم رووداوەی دایە پاڵ دەوڵەتی لیبیا و هێرشی ئاسمانی كردە سەر لیبیا و پاساوی كارەكەی بە بەرگریكردنی شەرعی لە خۆی هێنایەوە لە كاتێكدا هیچ بەڵگەیەكی پشت راستكەرەوە بۆ هەبوونی دەستی لیبیا لەم رووداوەدا لەبەر دەست نەبوو.

66- Albrohoim D. Sofaer: Terrorism and the Law **Foreign Affairs,** vol. 46. No. 5, summer 1986, pp. 920- 921.

67- SC/Res/ 1368 (2001), 12 September.

٦٨- لەسەر بنچینەی ماددەی ٥١ پەیمانی "پەنابردنە بەر توندوتیژی" جگە لەبارەی بەرگری كردن لە خۆی (بەرگری شەرعی) قەدەغە كراوە.

٦٩- بەپێی هەڵوێستی ئەنجوومەنی ئاسایش، ئەمریكا و بەریتانیا لە ٧ ئوكتوبەری ٢٠٠١ هێرشەكانی خۆیان لە دژی ئەفغانستان دەست پێكرد. هێرش بۆ سەر ئەفغانستان بە پاساوی بەدەستەوەنەدانی تاوانبارانی هێرشە تیرۆریستییەكان لەلایەن تالیبانەوە، وەك جۆرە راگەیاندنێكی شەڕ وابوو لە ژێر ئاڵای بەرگری كردن لە خۆی پاساوی بۆ هێنراوەتەوە.

70- SC/Res/ 1373 (2001), 28 September.

٧١- ١٢ كۆنڤانسیۆنەكان بریتین لە:

١- كۆنڤانسیۆنی رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ تاوان و كردە تاوانكارییەكان لە فرۆكەدا (توكیو — ١٩٦٣٩)، لە ١٩٦٩وە جیبەجیٚ كردنی پێویستە:

٢- كۆنڤانسیۆنی رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ رفاندنی نایاسایی فرۆكە (لاهای -١٩٧٠) لە ١٩٧١وە جیٚ بە جێكردنی پێویستە:

٣- كۆنڤانسیۆنی رووبەڕووبونەوە لەگەڵ هەنگاوە نایاساییەكان لە دژی ئاسایشی فرۆكەی ولات (مۆنترال ١٩٧١)، لە ١٩٧٣وە جیٚ بە جیٚ كردنی پێویستە:

٤- كۆنڤانسیۆنی رێگەگرتن و سزادانی تاوانەكان لە دژی ئەو كەسانەی پاسەوانی دەكرێت لە ئاستی نێو دەوڵەتیدا لەوانەش دیپلۆماتەكان (نیویورك ١٩٧٣): لە ١٩٧٧وە جی بە جیٚ كردنی پێویستە.

٥- كۆنڤانسیۆنی نێو نەتەوەیی رووبەڕووبونەوە لەگەڵ بارمتە گرتن (نیویورك ١٩٧٩): لە ١٩٧٧وە جیٚ بە جیٚ كردنی پێویستە:

٦- كۆنڤانسیۆنی پارێزگاری فیزیایی لە مادەی ناوەكی (ڤییەنا ١٩٧٩)، لە ١٩٨٣وە جیٚ بە جیٚ كردنی پێویستە:

٧- پروتۆكۆلی رووبەڕووبونەوە لەگەڵ كردەكانی نایاسایی توندوتیژ لەو فرۆكەخانانەی لە خزمەتی فرۆكەی ولاتی نێونەتەوەییدایە (بە كۆنڤانسیۆنی مۆنترالی ١٩٧١ەوە پەیوەست كراوە) (مۆنترال ١٩٨١)، لە ١٩٨٩وە جیٚ بەجێكردنی پێویستە.

٨- كۆنڤانسیۆنی رووبەڕووبونەوە لەگەڵ كردەكانی نایاسایی لە دژی ئاسایشی دەریاوانی، (روما، ١٩٨٨)، لە ١٩٩٢وە جیٚ بەجێكردنی پێویستە:

٩- پروتۆكۆلی رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ كردەكانی نایاسایی لە دژی ئەو سەكو جێگیرانەی دەكەونە كەنارە دەریاییەكان، (پەیوەست كراوە بە كۆنڤانسیۆنی رووبەڕووبونەوە لەگەڵ كردەكانی نایاسایی لە دژی ئاسایشی دەریاوانی) (روما-١٩٨٨)، لە ١٩٩٢وە جیٚ بەجێكردنی پێویستە.

١٠- كۆنڤانسیۆنی نیشانەكردنی (ماركلێدان) كەرەستەكانی تەقاندنەوەی پلاستیكی بە مەبەستی گواستنەوەیان (مۆنترال ١٩٩١) لە ١٩٩٨وە جیٚ بەجیٚ كردنی پێویستە:

١١- كۆنڤانسیۆنی نێو نەتەوەیی رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ بۆمب دانانی تیرۆریستی (نیویورك ١٩٩٧) لە ٢٠٠١ەوە جیٚ بە جێكردنی پێویستە:

١٢- كۆنڤانسیۆنی نێو نەتەوەیی رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ دابینكردنی دارایی تیرۆریزم (نیویورك ١٩٩٩)

٧٢- لەم بارەیەوە دەتوانین ئاماژە بكەین بە وابەستەبوونی دەوڵەتی كۆماری ئیسلامی ئێران بە كۆنڤانسیۆنی نێونەتەوەیی رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ بۆمب دانانی تیرۆریستی (١٩٧٧) و كۆنڤانسیۆنی نێونەتەوەیی رووبەڕووبوونەوە لەگەڵ دابینكردنی دارایی تیرۆریزم (١٩٩٩).

٧٣- بەپێی مادەی ٢٥ پەیمانی نەتەوە یەكگرتووەكان، ئەندامەكانی نەتەوە یەكگرتووەكان رازی دەبن كە بڕیارەكانی ئەنجوومەنی ئاسایش بەپێی پەیمان پەسەند بكەن و راپەڕێنن.

٧٤- گوتاری دكتور جەمشید مومتاز لە ژێر ناوی "ابعاد حقوقی مقابله با تروریسم بین المللی"، بولتن مركز مگالعات عالی بین المللی دانشگاه تهران، سال دوم، شماره ١. دی ماه ١٣٨٠، ص١٠.

٧٥- شایگان، سەرچاوەی پێشوو، ل٢٧.

---

* ئەم وتارە لە گۆڤاری ((اتلاعات سیاسی — اقتصادی)) ژمارە ١٨٣-١٨٤ لە (تاران) دەردەچیٚ، تەرجەمەكراوە.

** ئەندامی دەستەی زانستی زانكۆی ئازادی ئیسلامی